

Б. В. Погрішук,
доктор економічних наук,

В. М. Пилявець,
Вінницький інститут економіки THEU

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Постановка проблеми. В умовах світоглобалізаційних процесів та глобальних трансформацій перед багатьма країнами постала проблема знаходження рівноваги на шляху переходу до нового типу розвитку й забезпечення умов конкурентоспроможності за активного виходу на світовий ринок регіонів, що є суб'єктами міжнародних економічних відносин. Тому регіональний розвиток і регіональна політика нині є основою формування конкурентоспроможності національної економіки. Відтак, ефективний розвиток галузей регіону базується на конкурентних перевагах кожного підприємства та здатності щодо досягнення конкурентних позицій на певному ринку.

Надбання світової економічної науки та практичної оцінки конкурентоспроможності продукції, підприємств, галузей і національних господарств дають можливість застосовувати тисячі методик, індивідуалізованих відповідно до особливостей об'єктових, територіальних, секторальних ринків, а також галузей, підприємств, систем управління збутом, інфраструктурних особливостей тощо. Більше того, остаточно невирішеними теоретично, методологічно і методично залишаються питання оцінки конкурентоспроможності продукції, не говорячи вже про конкурентоспроможність підприємства [1, с. 104].

Базові засади формування конкурентоспроможності та конкурентних переваг досліджено в працях Р. Дорнбуша, П. Друккера, Ф. Котлер, Ж.-Ж. Ланбена, А. Маршала, М. Портера, Д. Рікардо, П. Самуельсона, А. Смітта, А. Стрікланда, А. Томпсона, С. Фішера. Сучасні розробки щодо основних принципів і підходів до визначення сутності та механізмів управління конкурентними перевагами розглядаються в працях В. Я. Амбросова, В. І. Гринчуцького, О. І. Дадія, С. Н. Іляшенка, М. Х. Корецького, О. О. Краснокуцького, Д. Ф. Крисанова, П. М. Макаренка, В. І. Мельник та ін.

Незважаючи на велику кількість методологічних розробок, виникає потреба в удосконаленні підходів щодо опрацювання генези формування конкурентних переваг з позицій регіоналістики національного розвитку та проведення досліджень в напрямку економіч-

ного зростання на засадах підвищення конкурентоспроможності кожного регіону.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення економічних аспектів конкуренції та забезпечення конкурентоспроможності, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених на основі застосування абстрактно-логічного, монографічного, порівняння та ін.

Метою роботи є узагальнення теоретико-методологічних положень формування конкурентних переваг на регіональному рівні та обґрунтування факторів впливу на конкурентоспроможність регіону в сучасних умовах господарювання.

Завданнями дослідження конкурентних переваг є виявлення проблем, визначення причин їх виникнення та визначення ступеня досягнення цілей. Відтак, рівень опрацювання теоретико-методологічної бази забезпечення конкурентоспроможності є вимірником ефективності побудови організаційно-економічного механізму досягнення конкурентних переваг. Вирішення цього питання потребує дослідження кон'юнктури ринку і можливостей конкурентів, здійснення економічної оцінки проектів, проведення аналізу конкурентоспроможності товарів, ефективності впровадження інновацій у виробництво, тобто необхідно визначити не лише рівень розвитку кожної внутрішньої конкурентної переваги, але й обґрунтувати їх сукупний корисний ефект.

Виклад основного матеріалу. Характерною особливістю функціонування ринкової економіки, яка має вирішальне значення для її розвитку, є конкуренція.

В економічній теорії конкурентна перевага розглядається з двох позицій. У неокласичній теорії основна роль у формуванні конкурентних переваг належить чинникам пропозиції, а теорія експортної бази виділяє важливість факторів попиту в процесі економічного зростання регіонів, що й визначає їх експортну спеціалізацію. Прихильники цієї теорії підкреслюють важливість відкритості економіки, а також технологічного процесу в побудові конкурентоспроможної експортної бази. Ця теорія за основу регіональної економіки приймає експортно орієнтоване виробництво,

навколо якого розвиваються інші забезпечувальні галузі. Відповідно до неокласичної теорії, зростання темпів розвитку регіональної економіки визначаються нагромадженням капіталу, трудових ресурсів і технічним прогресом, а також міжгалузевим переміщенням факторів виробництва. Неокласики наголошують на взаємозалежності мобільності факторів виробництва та ефективності розвитку економіки регіону. Тому регіональна політика повинна бути спрямована на стимулювання мобільності факторів виробництва.

На думку А. Смітта, конкуренція є конкретним механізмом, що змушує підприємців слідувати вказівкам „невидимої руки” [2]. Вчений сформулював абсолютну перевагу, згідно з якою країна експортує товар, якщо витрати нижчі, ніж у інших країнах. Абсолютна перевага лежить в основі процесу міжнародної спеціалізації.

Подальше удосконалення це твердження знайшло в працях Д. Рікардо, що висвітлено в концепції порівняльної переваги, згідно з якою ринкові сили спрямують ресурси країни туди, де вони можуть бути застосовані найбільш продуктивно. Це означає, що країна може імпортувати який-небудь товар, навіть маючи можливість виробляти його самостійно і з найменшими витратами, якщо інші товари вона виробляє з більш високою ефективністю. Рікардо вважав, що в основі торгівлі лежать відмінності у продуктивності праці в різних країнах. Цю різницю він зараховував до відмінностей в навколишньому середовищі, кліматі країн, що сприяють розвитку тих чи інших галузей [3, с. 120].

Одним з напрямків регіональних досліджень, що базується на емпіричних закономірностях в регіональному розміщенні виробництва, є „гравітаційна модель”, в якій інтенсивність економічної взаємодії між двома регіонами прямо пропорційно залежить від чисельності їх населення і обернено пропорційно від відстані між ними, незбалансованості регіонального розвитку та зростання регіональної диференціації, що обґрунтовано американськими ученими в 50-х рр. ХХ ст.

Відповідно до теорії полюсів росту економічне зростання відбувається не рівномірно та з різною інтенсивністю. Тут також підкреслюється незбалансований характер економічного зростання, який найбільш інтенсивно протікає на обмеженому просторі, в так званих кластерах, у межах яких прискорюється обмін інформацією і процес технологічних інновацій.

Теорія регіональних зовнішніх ефектів А. Маршала передбачає, що такі фактори, як великомісткий ринок, здатний підтримувати виробників проміжних виробів, а також інтенсивний обмін інформацією в рамках регіону, який відбувається при концентрації в ньому виробників однієї галузі, є прикладами пози-

тивних зовнішніх ефектів. Якщо, з іншого боку, визначити фактори, що сприяють регіональному розпошенню виробництва, то відкривається можливість моделювання оптимального регіонального розподілу виробництва [4].

Однією з проблем регіонального розвитку на сучасному етапі є зростання розриву в рівні економічного розвитку регіонів, що пояснюється відсутністю мобільності факторів виробництва, та недостатньою гнучкістю економіки регіонів. Так, в межах єдиної економічної системи регіонам доводиться конкурувати за фактори виробництва, які лише в довгостроковому плані є високо мобільними, що в результаті інтеграційних зрушень посилюється завдяки інерційності щодо підвищення їх експортно орієнтованої економіки та міжрегіональної торгівлі. Формування на регіональному рівні абсолютних переваг зумовлює необхідність збереження єдиного економічного простору і міжрегіональних економічних відносин, тобто виникає потреба врахування регіональних факторів під час здійснення масштабних соціально-економічних перетворень.

Загалом, намагання найбільш повного врахування територіально-господарських передумов у процесі розвитку й розміщенні виробництва було притаманним усім історичним етапам розвитку в усіх суспільно-економічних формаціях – від рабовласницької до класично-капіталістичної, за часів соціалізму та в постіндустріальному суспільстві. Однак, в останній час ці явища набувають особливої специфіки, а саме [5, с. 31] :

1. Все частіше мінімізація суспільно-необхідних витрат на виробництво одиниці товару (послуги) через оптимальне врахування регіональних передумов розвитку й розміщення виробництв, як парадигма розвитку, поступається місцем соціально-економічним та економіко-екологічним пріоритетам.

2. В умовах обмеження ресурсної бази розвитку суспільства орієнтація на врахування регіональних передумов розвитку виробництва все більше стосується інфраструктурних галузей.

3. Процеси регіоналізації розвитку продуктивних сил поглиблюються та все частіше звужуються від національних масштабів (на рівні державних народногосподарських комплексів) до територіально-господарських районів макро- та мезо- й навіть мікрорівня. Регіональні орієнтири стають характерними практично для всіх сфер життя – не тільки в економічному, але й соціальному, етнічному, релігійному вимірах тощо.

4. Регіоналізація охоплює всі стадії економічного циклу. Зокрема, регіоналізація виробництва поєднується із регіоналізацією споживання, активізацією регіональних ринків товарів та послуг, їх орієнтацією на місцеві потреби. В умовах жорсткого конкурент-

ного середовища сучасного ринкового виробництва орієнтація готової продукції та послуг на конкретного споживача, який формує свій попит у певних суспільно-територіальних умовах, є однією з гарантій успіху економічної діяльності.

5. Процеси регіоналізації охоплюють весь комплекс складових продуктивних сил – і в разі формування й використання природно-ресурсного потенціалу, і в сфері функціонування соціальної складової й матеріально-технічного потенціалу суспільного виробництва.

Регіональна диференціація визначає ступінь інтеграції регіональної економіки з економікою держави і весь спектр проблем рівномірності і стійкості розвитку регіонів. Конкурентна перевага створюється й утримується в тісному зв'язку з місцевими умовами, тому на успіх конкуренції впливає структура національної економіки, стратегічні пріоритети національного розвитку.

Забезпечення конкурентних переваг можливе шляхом вдосконалення продукції на базі застосування нових технологій її виготовлення, що часто зумовлює появу на ринку нового продукту. Згідно з теорією Й. Шумпетера: „нове, як правило, не виростає зі старого, а з'являється поряд із ним, витісняє його і змінює все, що зумовлює необхідність у структурній перебудові. Подальший розвиток – це не продовження попереднього, а новий виток, породжений іншими умовами і почасти іншими людьми” [6]. Шумпетер вважав, що в конкуренції немає рівноваги, оскільки конкуренція – це безперервно змінювана площина, в межах якої продукуються нові товари та послуги, а також з'являються нові виробничі процеси та маркетингові шляхи для нових ринкових сегментів [6].

Регіони можуть ранжуватися за ступенем задоволення стратегічних інтересів підприємницької структури. Наприклад, регіон, у якому є умови для створення виробництва або є підприємства для залучення в уже наявно технологічні цикли, інтерес, що виникає як і ринок збуту, буде набагато привабливіший за регіон, що має зазначені переваги [7, с. 67].

Детермінанти конкурентоспроможності були визначені М. Портером та відображені в так званому ромбі конкурентоспроможності, що передбачає стратегію фірми, її структуру й суперництво, фактори, попит, споріднені й підтримуючі галузі. З метою оцінки чинників формування конкурентоспроможності регіону М. Портер запропонував використання моделі „національного ромба”. Досліджувати роль регіону в створенні конкурентних переваг підприємств можна за такими складовими: фактори (природні ресурси, кадри, капітал, інфраструктура та ін.); умови попиту

(рівень доходів, еластичність попиту, вимогливість покупців до якості товару і послуг тощо); споріднені й підтримуючі галузі (забезпечують підприємство необхідними ресурсами, комплектуючими виробами, інформацією, банківськими, страховими та іншими послугами; стратегії підприємств, їх структура та суперництво), що формують конкурентне середовище і розвивають конкурентні переваги на регіональному рівні. Аналізуючи різні підходи до пояснення природи конкурентоспроможності фірми й національної економіки, він дійшов висновку, що конкурентна перевага і на внутрішньому, і на зовнішньому ринках залежить від наявності й ефективності використання ресурсів, що перебувають у розпорядженні [8, с. 67].

Конкурентні переваги регіону забезпечують додатковий приплив висококваліфікованих кадрів, а також сприяють активізації інвестиційної діяльності та прискорюють економічний розвиток.

Базуючись на принципах конкуренції, регіони, як і країни, конкурують між собою. Предмет конкуренції тут багато в чому схожий з предметом конкуренції товарів і фірм, що зумовлено прагненням забезпечити власний динамічний сталий розвиток, що в результаті сприяє підвищенню доходів населення і господарюючих суб'єктів, стабілізації політичних і соціально-економічних умов регіону.

Систему формування конкурентних переваг регіону відображено на рис. 1.

До загальних принципів виділення конкурентних позицій регіону зараховують:

- досягнення конкурентних позицій є передумовою підвищення конкурентоспроможності підприємств на внутрішньому, і на зовнішньому ринках, що сприяє формуванню регіональних ринків;

- незважаючи на різний рівень активності, в кожному регіоні конкурентні позиції є взаємопов'язаними, що викликає економічну зацікавленість суб'єктів ринку щодо взаємодоповнюваності конкурентних переваг регіону;

- суттєвий вплив на формування конкурентних позицій має розвиток виробничої та ринкової інфраструктури, соціально-економічна політика, наявний потенціал для регіонального розвитку;

- конкурентні позиції в різних регіонах розвивалися нерівномірно, що зумовлено впливом багаторічної регіональної економічної диференціації.

Саме на регіональному рівні формуються передумови розвитку економіки, що визначають конкурентоспроможність регіону. У процесі визначення конкурентоспроможності регіону необхідно враховувати також рівень життєзабезпечення населення на основі міжнародних стандартів, а також інші показники та індикатори.

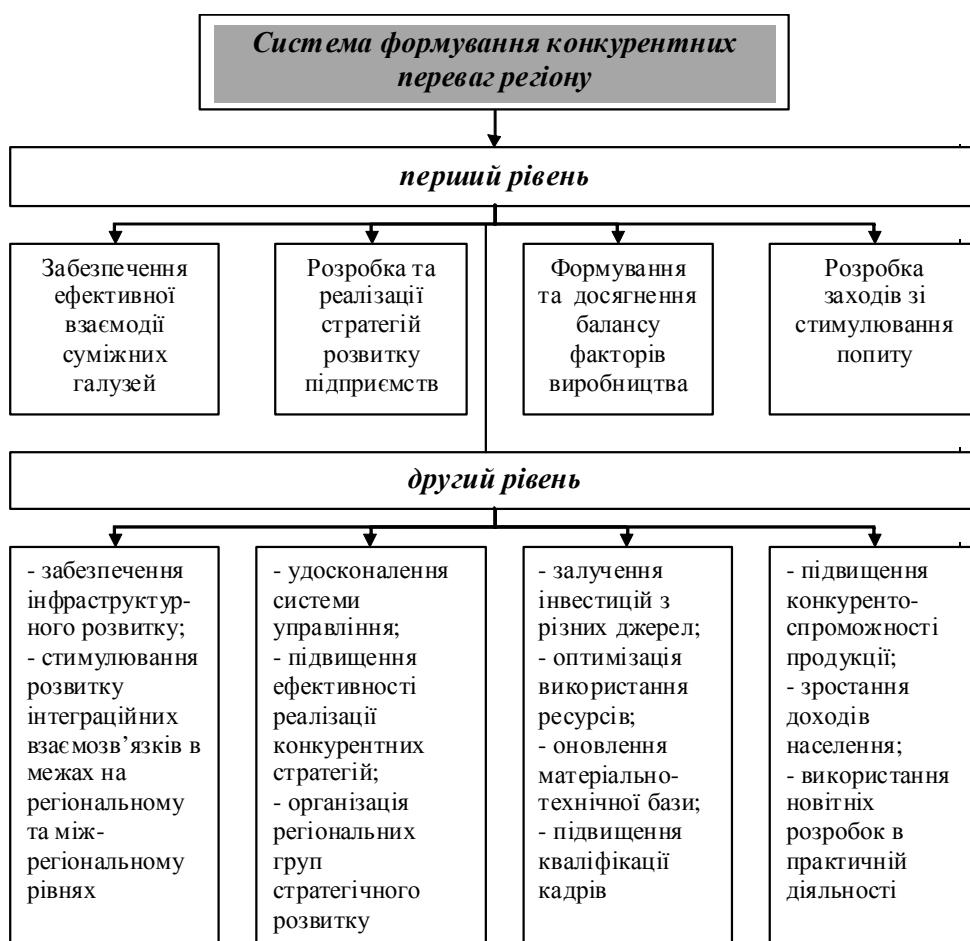

Рис. 1. Формування конкурентних переваг регіону

Система формування конкурентних переваг регіону базується на досягненні різнорівневих цілей розвитку, об'єднаних в такі структурні блоки: забезпечення ефективної взаємодії суміжних галузей; розробка та реалізація стратегій розвитку підприємств; формування та досягнення балансу факторів виробництва; розробка заходів зі стимулювання попиту. Тому досягнення конкурентоспроможності слід розглядати під впливом факторів: забезпечення інфраструктурного розвитку; стимулювання розвитку інтеграційних взаємозв'язків в межах на регіональному та міжрегіональному рівнях; удосконалення системи управління; підвищення ефективності реалізації конкурентних стратегій; організації регіональних груп стратегічного розвитку; залучення інвестицій з різних джерел; оптимізації використання ресурсів; оновлення матеріально-технічної бази; підвищення кваліфікації кадрів; конкурентоспроможності продукції; зростання доходів населення; використання новітніх розробок в практичній діяльності.

Системний підхід сприяє інтеграції і координації всіх рівнів, органів управління, комерційних і некомерційних організацій, їх ресурсів, створює умови для підвищення ефективності управління формуванням конкурентоспроможності регіону.

Висновки. Визначення довгострокових перспектив регіонального розвитку слід розуміти в контексті соціально-економічних, науково-освітніх, технічних, інформаційних, культурних та інституційних умов, що склалися в регіоні та формують його конкурентні переваги й уніфікують його з поміж інших регіонів. Відтак, до способів формування конкурентоспроможності в сучасних умовах належать: використання новачій і вихід на ринок з високоякісною продукцією; наближення підприємства до споживача; використання інноваційних чинників у поєднанні з новими формами організації виробництва та інтеграції підприємств в межах регіональних утворень. Оскільки підвищення конкурентоспроможності товарів та послуг є визначальною умовою соціально-економічного розвитку регіонів, важливу

роль у формуванні конкурентоспроможності регіону відіграє освіта, наукові знання, що виступають у формі факторів розвитку виробництва і формування інноваційного потенціалу регіонів та національної економіки загалом.

Література

1. **Красноруцький О. О.** Методичні протиріччя в оцінці конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств / О. О. Красноруцький, А. О. Гайдусь // Економіка АПК. – 2011. – № 11. – С. 103 – 109. 2. **Смит А.** Исследования о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М. : Наука, 1993. – 129 с. 3. **Рикардо Д.** Начала политической экономии и налогового обложения / Рикардо Д. – М. : Прогресс, 1985. – 408 с. 4. **Маршалл А.** Принципы экономической науки / Маршалл А. – М. : Прогресс, 1993. – Т. V. – 416 с. 5. **Клиновий Д. В.** Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України : навч. посіб. / Д. В. Клиновий, Т. В. Пепа; за наук. ред. Л. Г. Чернюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 728 с. 6. **Шумпетер И.** Теория экономического развития / Шумпетер И. – М. : Прогресс, 1982. – 453 с. 7. **Ільїна О. В.** Регіональне формування розвитку інвестиційної стратегії підприємницьких структур / О. В. Ільїна // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – № 2 (20). – С. 65 – 69. 8. **Портер М.** Конкуренція / М. Портер ; пер. с англ. О. Л. Пелявского и др. ; под ред. Я. В. Заблоцкого и др. – Испр. изд. – М. : Вильямс, 2006. – 602 с.

Погріщук Б. В., Пилявець В. М. Теоретико-методологічні засади формування конкурентних переваг на регіональному рівні

В роботі визначено особливості формування конкурентних переваг, виявлено фактори, що впливають на рівень конкурентоспроможності регіону та обґрунтовано загальні принципи формування конкурентних позицій на регіональному рівні.

Ключові слова: конкурентні переваги, конкурентоспроможність, регіональний розвиток.

Погрищук Б. В., Пылявец В. М. Теоретико-методологические основы формирования конкурентных преимуществ на региональном уровне

В работе определены особенности формирования конкурентных преимуществ, выявлены факторы, влияющие на уровень конкурентоспособности региона и обоснованы общие принципы формирования конкурентных позиций на региональном уровне.

Ключевые слова: конкурентные преимущества, конкурентоспособность, региональное развитие.

Pohrischuk B. V., Pylyavets V. M. Theoretical and Methodological Foundations of Competitive Advantage at Regional Level

In this paper the specific features of competitive advantage identified factors that affect the competitiveness of the region and proved the general principles of competitive position at the regional level.

Key words: competitive advantage, competitiveness, regional development.

Стаття надійшла до редакції 10.06.2013

Прийнято до друку 20.08.2013